

Boris Vezjak

Mediji in njihova moč ubijanja

So slovenski mediji umorili ali ubili nedolžnega in nič krivega mariborskega ravnatelja? Vprašanje je pred tedni prešlo v zavest večine, saj si ga je marsikdo tudi zastavil in nanj odgovoril pritrdilno. Pa vendar: za nekoliko časovno in tudi prostorsko oddaljeni pogled se zdi trditev presmela in nenavadna. Mediji pač nimajo te moči, da bi koga kar ubili. Saj nas vendar nenehno napeljujejo k prepričanju, kako da so nemočni, premalo slišani in kako bi bil svet nedvomno boljši, če bi jim prisluhnili.

In vendar so nam dopovedovali, da se je medijski umor res dogodil, ko se je mesto Maribor po valu protestov proti skorumpiranemu županu točno dve leti nazaj znova znašlo v središču manjše mednarodne pozornosti zaradi bizarne seksualne afere. Rumeni tisk se je razpisal, kako so dijaki neke srednje šole ujeli svojega ravnatelja in učiteljico sredi spolnega občevanja v šolskem kabinetu. Najbrž zaradi neslanosti in ne ravno posebnih maščevalnih motivov so ju posneli in video posnetek objavili na spletu, kjer so popularna družbena omrežja opravila svoje. Žgečkljivo zgodbo, ki je v osnovi predvsem zgodba o strasti dveh profesorjev, je zagrabil tabloidni tisk vse od Velike Britanije do Indije, seveda tudi domači. Ni trajalo dolgo, ko so se podali za lov ter z imeni in priimki obelodanili oba vpletena, ki sta hitela dejanje v zadregi zanikati in dvomiti v pristnost posnetka. Vendar nihče ni pričakoval žalostnega nadaljevanja: verjetno v stiski zaradi javne sramote in razlogov, ki si jih lahko le predstavljamo, si je nesrečni ravnatelj po dobrem tednu vzel življenje. In vaja se je ponovila: domači in tuji tisk sta zdaj morala poročati še o tragičnem dogodku.

Dogodek je razvnel domačo javnost in odprl Pandorino skrinjico spraševanj o odgovornosti in krivdi medijev vse do radikalne teze o umoru nesrečnega ravnatelja. Po svoje celo hvalevredno smo se o novinarski etiki začeli pogovarjati z zamudo, potem ko smo jo dolga leta spregledovali. Hitro sta se izoblikovala dva nasprotna medijska tabora: v prvem so se na okope postavili Društvo novinarjev Slovenije, novinarski ceh in velik del medijske stroke; vsi so hiteli obtoževati rumeni tisk in ga klicati na odgovornost. Spet drugi so jezno ugotavljali, kako je naslajanje anonimne večine, ki je pasla radovednost ali se celo zgražala nad posnetkom, počasi prešlo v obsodbo, češ: sprva ste si z veseljem ogledovali pikantnosti, danes pa se hinavsko zgražate točno nad istimi, ki so vam ogledovanje omogočili.

Argument novinarskega ceha, varuha profesionalnih standardov, je bil preprost: ker dogodek v Mariboru nikakor ni bil v javnem interesu in ker je treba zaščititi pravico do zasebnosti, ker nas ne sme zanimati, kaj dva odrasla počneta v svoji intimi, so mediji storili ogromno napako, ker so o njem sploh pisali, dijaki pa so pokazali veliko mero nezrelosti ali celo nezakovitosti, ker so omenjena posneli in nato video še objavili. Pravilno bi

ravnali, so nam dejali v društvu, če bi mediji o tem molčali – pri tem pa so s prstom pokazali nase kot hvalevreden zgled. In res: številni med njimi so pisanje o dogajanju zavzeto in odločno ignorirali, četudi je doseglo neobvladljive viralne razsežnosti in celo velik odmev v tujini. Vendar le do samomora, ko so na vso moč začeli iskati krivca in so celo prevzeli pobudo o poročanju.

Na drugi strani so se na tnalu znašli rumeni novinarji. Pred plazom obtožb o posegu v zasebnost so bili grajani predvsem zaradi predvajanja in objave video posnetka, kar da je v nasprotju z zakonodajo, saj ponuja seksualno eksplicitne in pornografske vsebine. Neetična je bila tudi objava imen in priimkov vpletenih, se je glasil očitek, tudi kraja in mesta dogodka. Z obojim se je mogoče takoj strinjati in tu ne nastopi nobena posebna težava. Toda kaj, ko je bil ponujen recept za pravilno ravnanje preveč preprost: bi morali res molčati in gledati proč?

Če je krovno novinarsko društvo pohitelo in na podlagi mariborske tragedije alarmantno pozvalo vse medije in njihove urednike k podpisu novih zavez, se težko znebimo vtisa, da je pri tem zašlo v črno-belo slikanje, poceni moraliziranje in iskanje grešnega kozla – tako imenovani *scapegoating*. Nobenega dvoma ne more biti, da so rumeni mediji na trenutke prešli mejo dobrega okusa in kršili nekatera novinarska pravila. Toda v kakšni meri so krivi umora in v kakšni so kršili vse našteje točke novinarskega kodeksa? Presojalo se jih je silno počez in posplošeno. Temeljna in odločilna podstat za ocenjevanje novinarskega ravnanja, namreč da pisanje o dogodku na noben način ni bilo v javnem interesu, se zdi več kot sporna. Ko sem se sam obrnil na tuje, v svetu uveljavljene poznavalce medijske etike, jim do podrobnosti pojasnil okoliščine in jih vprašal za presojo, so bili vsi, in to brez izjeme, istega mnenja: poročanje in pisanje o zgodbi je bilo v javnem interesu. Če jim verjamemo, stališče domačega novinarskega društva potemtakem ni bilo kar enostavno edino možno, kaj šele pravilno. Argumenti, navedeni v podporo javnemu interesu, so bili naslednji: učitelji in ravnatelji so nosilci javnih družbenih funkcij, zato nosijo večjo odgovornost do javnosti. Njihovo ravnanje je zato upravičeno podvrženo strožji presoji. Če gre za obnašanje v šolskih prostorih, toliko bolj. Da sta se omenjena predajala strastem v kabinetu, ne predstavlja nobene posebne olajševalne okoliščine. Pravica do zasebnosti je sicer res potrebna zaščite, vendar ne absolutno, so dejali.

Vseh šest strokovnjakov, s katerimi sem se pogovarjal, se je strinjalo tudi s tem, da bi poročanje moralo biti izpeljano z ustrežno občutljivostjo in brez identifikacije vpletenih, torej brez navajanja imen ali kraja dogodka. Njihova razlaga se ni dotikala le časovnega obdobja po tragediji, zadevala je vse faze od samega začetka. Nekatere med njimi je začudilo, čemu so slovenski »resni« mediji ignorirali zgodbo, če je širša javnost zaradi viralnosti in siceršnje razširjenosti po družbenih omrežjih že tako ali tako bila z njo seznanjena – z ignoriranjem torej ni bil dosežen prav noben učinek. Če skle-

nem: izkazalo se je, da je mnenje tuje stroke v polnem neskladju z mnenjem domače in da najbolj čvrst argument novinarskega ceha morda ni tako samoumeven, kot nam še danes zagotavljajo slovenski varuhi etike.

Toda tudi če bi se strinjali, da javni interes ni bil izpričan, so netabloidni novinarji s svojim vztrajanjem pri molku, po njihovem edini pravilni ali možni drži, zagrešili grd spodrseljaj. Sam razumem, da so to storili zaradi paranoje in strahu, neznosne točke groze pred nakazano možno odgovornostjo za človeško življenje. Kot da gre za prepoznanje, da se doslej niso zavedali svoje lastne moči in so se zgrozili ob spoznanju ob tem, kaj zmorejo.

S tem, ko so med razvojem dogodkov obmolknili, so se odpovedali tudi kritični recepciji drugega dela medijev, ki je zgodbo zagrabil – po njihovem mnenju sicer napačno. Če govorimo o morebitnih povzročiteljih ravnateljeve smrti, bomo prav zaradi tega težko krivili le rumene medije in izvzeli nerumene. S tem, ko so mižali, so ti drugi storili tisto, čemur Nemci pravijo »das Kind mit dem Bade ausschütten«; skupaj z umazano vodo so iz kadi spustili tudi dojenčka. Odpovedali so se širši problematizaciji dogodka, odprti javni diskusiji in njenim pedagoškimi učinkom, iskanju boljših rešitev, za nameček pa celo pravočasnemu opozorilu novinarskim prekrškarjem, ki bi morda lahko bilo v pravočasno uteho tudi tistemu, ki se je na koncu v stiski odločil za samomor.

In prav zato se danes, ko stvari opazujemo z nekaj distance, ni mogoče izogniti vtisu, da novinarski ceh ni doživel katarzične točke samospoznanja in se na pot spoznanja niti ni podal. Da se je raje zatekel v moraliziranje, v kazanje s prstom na druge, na nek svoj del, tabloidno novinarstvo, na katerega ni najbolj ponosen, nikakor nase. Znameniti medijski kritik George Seldes, avtor številnih analiz na rovaš ameriških medijev, je nekje zapisal, kje po njegovem tiči najpomembnejši razlog, da so mediji premalo kritični do sebe. Če kdo ravna samoobrambno, so to mediji sami: »Najbolj sveta krava tiska je tisk sam.« V tem smislu je novinarska srenja ponovila gesto nesrečnega ravnatelja: če je ta klonil pred pritiskom javnosti, je ceh pod naloženim istim bremenom ravnal samozaščitniško in nas poskušal zaslepiti že pred možnim dvomom v njihovo početje. S tem je morda navidezno nekoliko pomiril lastno vest, vendar bremena s svojih pleč še zdaleč ni odložil.

B. Veržjak